

ELŐSZÓ

S. MOLNÁR EDIT

A házasságon kívüli szülések előfordulási gyakorisága hazánkban hosszú évtizedeken keresztül alacsony volt, az összes gyermekszületésnek mindössze 5–6%-át jelentette. A változás a nyolcvanas évek elején-közepén kezdődött el. Az arányszám a 90-es évektől dinamikus növekedésnek indult, a legutóbbi egy-két évben pedig az összes születésnek már több mint egyötöde származott nem házasi családi állapotú anyáktól. Mögötte egyértelműen az élettársi kapcsolatok terjedése áll. Ez azt jelenti, hogy a családi életforma hazánkban is – Európa számos országához hasonlóan – elindult a változások útján. Iránta a társadalom nem lehet közömbös. Mai ismereteink szerint az élettársi kapcsolatok bomlékonyabbak mint a házasságok, ezért nagyobb az esélye annak, hogy gyermekszülés után ún. egyszülős családok alakuljanak ki, ami a családpolitika fokozott figyelmét igényli. De a tartós, megalapozott élettársi közösségek esetében is felmerülhetnek olyan, a szülők és a gyermekek egzisztenciális helyzetét nehezítő körülmények, amelyek pedig éppenséggel a családjog számára jelenthetnek újszerű feladatokat. Mindezek a problémák már a 90-es évek elején arra ösztönöztek bennünket, hogy a házasságon kívüli gyermekszülések alakulásának átfogó, mélyebb kutatására tegyünk javaslatot, olyan kutatásra, amelynek során az országos statisztikai adatok elemzése mellett érdeklődésünket az érintett anyák döntési motívumainak, attitűdjeinek vizsgálatára is kiterjeszthetjük. Ezt a célkitűzést végül is 1995–1998 között az OTKA támogatásával sikerült megvalósítani, a tanulmánykötet ennek eredményeit foglalja össze.

Munkánk középpontjában egy adatfelvétel áll, amelyet az 1995-ben házasságon kívül szült nők 1500 fős reprezentatív mintáján készítettünk. Ám első lépésben – a kérdőíves vizsgálat elméleti előkészítéseként – a meglévő országos adatállományhoz kellett nyúlni, hogy annak elemzése révén alapos ismereteink legyenek mind a történelmi előzményekről, mind pedig – napjainkra vonatkozóan – az érintett anyák társadalmi háttéréről.

A kutatómunka e fázisának eredményeit foglalja össze *Kamarás Ferenc* elemző tanulmánya, amelynek első része egy hosszabb történelmi időtávban tekinti át a magyarországi házasságon kívüli szülések alakulását, második része pedig az elmúlt másfél évtizedre vonatkozóan a házasságon kívül

szült nők csoportjának életkor, családi állapot, iskolai végzettség, gazdasági aktivitás szerinti strukturális jellemzőit, a nem házas termékenység arányszámaikat, a területi különbségeket valamint az egészségügyi összefüggéseket mutatja be. Ezen túlmenően összefoglaló képet nyújt az 1993. évi Termékenységi és Családtervezési vizsgálat témakörünkhöz kapcsolódó tapasztalatairól, valamint a nem házas születések nemzetközi alakulásáról is.

Hasonlóképpen „előkészítő” szerepe volt *Pongrácz Tiborné* „Élettársi kapcsolatok és házasságon kívüli szülések Nyugat-Európában” című munkájának. A tanulmány szemléletes grafikonjai jól mutatják, hogy nemzetközi viszonylatban a házasságon kívüli szülések korántsem tekinthetők új vagy rendkívüli jelenségnek: az európai országok többségében ez mind abszolút nagyságát, mind növekedését tekintve meghaladja a magyarországi színvonalat.

S. Molnár Edit és *Pongrácz Tiborné* tanulmánya a kérdőíves vizsgálat menetéről és eredményeiről számol be; ennek tematikáját a tartalomjegyzék részletesen is feltünteti. A kérdőíves vizsgálatban a megkérdezett anyák társadalmi összetételének elemzése mellett olyan összefüggések után kutattunk, amelyekről sem az országos statisztikai adatok, sem a megkérdezett anyák kemény társadalmi-demográfiai jellemzői nem tudósítanak: milyen okok készítetik az érintetteket a házasság mellőzésére, véglegesnek tekintik-e döntésüket vagy a későbbiekben (mégis) házasságot kötnek, s miként ítélik meg a házas és nem házas családi együttélés alternatíváit, vagyis – összefoglalóan – mennyiben beszélhetünk napjainkban a tradicionális családi értékek lassú fellazulásáról.

A kérdőíves vizsgálat adataira épül *Hablicsek László* „Házasságon kívüli szülések – matematikai-statisztikai elemzés” című tanulmánya. A korrelációs elemzés, a többváltozós lineáris regresszió és a faktorelemzés módszereivel arra keres választ, hogy milyen főbb típusok képezhetők a házasságon kívül szült nők csoportján belül objektív változók alapján, s hogy az anyák motívumai, attitűdjei miként kapcsolódnak a különböző típusokhoz. A kialakított tipológia alapján is valószínűnek tűnik, hogy perspektívában a családi együttélés alternatíváinak elfogadása, a különböző életformák iránti tolerancia növekedése várható. Erre nemcsak a családkutatásoknak kell felkészülniük, hanem a családpolitikának is, hogy a felgyorsuló folyamatra megfelelő válaszokat nyújtson egy – a gyermekvállalás, a népességreprodukció szempontjait is érvényesítő – új családpolitikai koncepció keretében. Tanulmánykötetünk ehhez kíván segítséget nyújtani.